

A könyvtárépítés amerikai trendjei

Papp István

A *Library Trends* 1987. évi 3. száma a könyvtárépítésben, felszerelésben, bútorzatban megmutatózó irányzatok áttekintésére vállalkozott. Anders C. Dahlgren, a szám szerkesztője neves szerzőgárdát nyert meg a téma körülfutásához; többen közülük alapműként szolgáló monográfiák szerzői (pl. *Lushington vagy a Cohen-házaspár*). A hagyományokhoz híven figyelmüket az USA-beli helyzetre és fejlődésre koncentrálták, így az olvasó nem várhatja, hogy az egész világon, vagy legalábbis a világnak Amerikán kívüli legfejlettebb részében folyó könyvtárépítési irányzatokról is áttekintést kapjon. Tegyük azonban mindjárt hozzá, hogy ami az USA-ban történik, az előbb-utóbb, vagy akár párhuzamosan más könyvtárügyekben is felbukkan, különösen ami a technológiai fejleményeket illeti. Ha eltekintünk egy épület esztétikai, s az abban megnyilvánuló nemzeti sajátosságaitól - amelyekkel egyébként a szerzők nem foglalkoznak -, s ha figyelembe vesszük a társadalmi-gazdasági fejlődésben megmutatózó konvergenciás jelenségeket is, kövessük bár szimpátiával vagy antipátiával őket -, akkor nagyon is érdemes figyelmesen elolvasni ezt a folyóiratszámot elejétől végéig. Részben azért, hogy megerősítést nyerjünk eddigi törekvéseinkben, lassan kikristályosodó, újrafogalmazott könyvtártervezési szempontjainkban, részben azért, hogy következetesebben képviselhesük némely eddig bizonytalanul hangoztatott igényünket, részben pedig azért, hogy tisztábban lássuk, hogyan is üzemelnek majd elkövetkező könyvtáraink.

Két nagy egységre oszlik a szám tartalma. Az első részbe négy cikk tartozik, s a négy alapvető könyvtártípus (közművelődési, felsőoktatási, szak- és iskolai könyvtár) szemszögéből tekinti át a tárgyat. A második rész kilenc cikkében a könyvtártervezés legfontosabb, vagy a szerkesztő által legaktuálisabbnak ítélt témák kerülnek terítékre, általában a könyvtártípustól függetlenül, bár az olvasónak az a benyomása, mintha a közművelődési könyvtári megközelítés erősebb hangsúlyt kapna. Ami nem baj, mert ebben a legösszetettebb funkciórendszerű könyvtártípusban szerzett tapasztalatok - mutatis mutandis - jól hasznosíthatók egyéb könyvtárak épületeiben is. Ezért fogadható el, hogy az utolsó, a holnap könyvtárépületével foglalkozó írás főként a közművelődési könyvtárak jövőjét próbálja felvázolni. Végül egy nagyon jó válogatott bibliográfia kerekíti ki a folyóiratszámot; erre annál is inkább szükség van, mert az egyes szerzők meglehetősen egyenetlenül éltek az irodalmi hivatkozások alkalmazásával. Valljuk meg azonban, az olvasónak hasznosabb egy áttekinthető irodalomjegyzék, mint a hivatkozások szubjektív dzsungele. (Jegyezzük meg azt is, hogy a regisztrált szakirodalomban itt-ott és esetlegesen felbukkan egy-egy európai szerző neve, de erre az összeállításra is jellemző az az amerikacentrikusság, amit az egész számra vonatkozóan megállapítottunk.)

Mielőtt az egyes közleményekre rátérnénk, hadd jegyezzük meg, hogy a *Library Trends* utoljára 1969-ben foglalkozott a könyvtárépítés témájával, s akkor is csak!

egyetemi könyvtárak épületeivel. Nehéz lenne innét megmondani, miért hanyagolta el ennyire ezt a területet a szerkesztőség, hiszen mind a könyvtárépítés, mind a szakirodalom szépen virágzott az elmúlt két évtizedben, nem is szólva a könyvtárépítési kedv dagályáról. Lehet, hogy egy újabb szakasz küszöbét jelzi ez a szám? Egy olyan szakaszét, amelyet a technológia gyors fejlődése és átfogó alkalmazása, valamint inkább a bővítések, átépítések, adaptálásuk, semmint a vadonatúj épületek jellemeznek?

Bármennyire is szeretnénk, helyszűke miatt nem ismertethetjük részletesen a folyóiratszám cikkeit. Teljes gondolatmenetük helyett némelyikük esetében meg kell elégednünk egy-egy gondolat kiragadásával. Bízunk azonban abban, sikerül annyira felkelteni a magyar olvasó érdeklődését, hogy kézbe kívánja majd venni az eredeti közleményt is az alaposabb megismerkedés végett. Ennek megkönnyítésére nem a cikkek egymásra rímelő, általánosítható megállapításai szerint csoportosítjuk beszámolóinkat, hanem - ha úgy tetszik - szolgáian követjük a szám szerkezetét.

Raymond M. Holt ír a *közművelődési könyvtári épületekről*. Megállapítja, hogy az épületek külső és belső kiképzésében az építészeti divatok érvényesültek, s a Carnegie-típust változatos formák váltották fel. Még mindig sok az építészeti vagy finanszírozói emlékmű, ezért a jövő szempontjából nagyon fontos az elkészült és használatba vett épületek gondos kritikai kiértékelése. Ma már nem annyira alapvető követelmény, hogy a kereskedelmi központokba kerüljenek a könyvtárak (talán túl drága a telek?), a lényeg az, hogy jó parkírozási lehetőség álljon rendelkezésre; viszont a fiókkönyvtárak esetében nagyon jól bevált a boltisorokban, a helyi bevásárlóközpontokban való elhelyezés. A könyvtárépületek tovább nőnek (ha bővítés, hozzáépítés révén is); egy lakosra már nem 0,55, hanem 0,75, sőt 1 négyzetlábat (kb. 0,1 m²) számítanak; a mikroformák elterjedése nem csökkentette a helyigényt, viszont új dokumentumtípusok jelentek meg, több könyvet kell elhelyezni, újabb funkciókat vállaltak a könyvtárak, kényelmes körülményeket kínálnak a használóknak. (Pl. a fiókkönyvtárak 200-300 m² helyett már 500-700, sőt 1000-1500 m²-esek.) A flexibilitás továbbra is alapkövetelmény, de új értelmezésben: elsősorban az új technológia befogadását, rugalmas, a változó igényekhez igazodó elrendezhetőségét kell biztosítani. A legtöbb problémát a világítás jó megoldása jelenti. (Erről a kérdéstről többet *Waters* és *Winters* cikke kapcsán.) Az energia takarékos felhasználása végett egyre inkább különválasztják az olvasói és a raktári övezeteket; egyébként is, minden új szolgáltatás bevezetése energiaigénnyel jár. A közművelődési könyvtárakban a legnyilvánvalóbb trend a számítógépes technológia rohamos térnyerése, bár még mindig csak a kezdeti lépéseket tette meg. Helyet kell teremteni a központi számítógépnek, a terminálok viszont nem csoportokban, hanem az egész épületben szétterítve jelennek meg; még kérdéses, hogy a távoli adatbázisokhoz hozzáférést nyújtó terminálok külön szobában vagy az olvasói térben legyenek-e elhelyezve. Az épületgépészetnek egyre magasabb színvonalon kell kielégítenie a tűz- és vagyonvédelmi követelményeket. Egyre igényesebb belsőépítészeti megoldások teszik mind vonzóbbakká és otthonosabbá a könyvtárakat.

Nancy R. McAdams a *felsőoktatási könyvtárak elhelyezéséről* azt mondja, hogy 1900 előtt a könyvtárak közös épületet kaptak egyéb közoktatási egységekkel, 1900 és 1945 között önálló, általában történelmi stílusú épületekbe költöztek, s 1945 után a moduláris flexibilitás jellemezte épületeiket. Ma újraértelmezik a tradicionális formákat,

váltakozó sikerrel. Tény az, hogy e század 60-as, 70-es éveiben rengeteg felsőoktatási könyvtár épült annak következtében, hogy 1963-ban 4 millió, 1985-ben 12,25 millió hallgató járt ezekbe az intézményekbe. Ennek a nagy nyomásnak tudható be az is, hogy számos könyvtárnak ellehetetlenült a helyzete, s nemcsak a régebben, de az újabban épültek is rövid távú megoldások alkalmazására kényszerültek. A szerző hét fő trendet jelöl meg a felsőoktatási könyvtári építkezésekben:

- a raktári és a használói tereket ismét megkülönböztetik;
- megtartják a meglévő épületeket, - sokhelyütt a fenntartók egyelőre abban bíznak, hogy a bekövetkező változások nem teszik szükségessé a bővítést;
- új épületek helyett a szükséges teret bővítéssel nyerik meg (sok könyvtárat eleve bővíthetőre terveztek);
- mostanában nem lehet olyan előrelátással tervezni, mint korábban részben az anyagi hiánya, részben az új szolgáltatások, az automatizálás helyigényének kvantifikálatlansága miatt;
- az élet- és vagyonvédelemre nagyobb figyelmet fordítanak (pl. a régi épületeket úgy alakítják át, hogy a fizikailag hátrányos helyzetűek is használni tudják őket);
- a különféle dokumentumtípusok és a használataukhoz szükséges berendezések nem egy helyre koncentrálódnak, hanem szétterülnek az egész épületben;
- nem hagyományos funkciók is megjelennek a könyvtárakban és helyezkednek el épületeikben (számítóközpont, oktatási helyiségek, nyelvi laboratóriumok, jegyzeteladás, másolószolgálat, irattározás, kulturális szolgáltatások stb.).

Elaine Cohen és Aaron Cohen úgy látja, hogy az utóbbi egy-két évtizedben rohamos fejlődés mutatkozik a *szakkönyvtárak épületeiben*. Noha általában kicsik, s a jövőben is - egy-két kivételtől eltekintve - azok maradnak, jelentőségük növekvőben van annak következtében, hogy rendezetlen könyvhalmból a vállalati információgazdálkodás nagyobb egészébe illeszkednek be. Az információ fontosságának megnövekedésével a szakkönyvtárak fizikálisan is megnőnek, s nyugalmas helyekből igen mozgalmas színterekké válnak. Naponta töméntelen kérdést, s igen gyorsan kell megválaszolniuk. Az alapterület drágasága miatt egyszerűen lehetetlen minden dokumentumot helyben tárolni, ezért egyre inkább az online kapcsolatokra támaszkodnak az információk megszerzésében. Néhány nagyvállalatnál a szakkönyvtár a telep központjában helyezkedik el, hasonlóan az egyetemi könyvtárakhoz a campusokon. Ez a nagy szakkönyvtár építésetileg is vonzó kialakítást nyer, s kellemes környezetet nyújt a használóknak. A nagyvállalatok szakkönyvtáraikban is érvényesítik a munkahelyek kialakítására vonatkozó alapterületi normáikat. A bútorrendszerek lehetővé teszik az elektronikus munkaállomások elhelyezését az eleve beépített vezetékek, kábelek és csövek segítségével. Az ergonómiai szempontok nagy súlyt nyerne az ember-gép kapcsolat optimalizálására való törekvés jegyében. (Ez olyan apróságnak látszó előrásban is megnyilvánul, hogy a számítógép klaviatúrája számára 10 cm-rel alacsonyabb asztal készüljön.) Kiemelt jelentőségű a szolgálati pont, amely már nem annyira kölcsönzöpult, mint inkább egy komplex információs munkaállomás, amely egyaránt szolgálja a könyvtárost és a használót. Egyébként az egyes könyvtártípusok között bizonyos konvergencia figyelhető meg a könyvtári tér kialakítását és berendezését illetően, következően a szolgálat információorientáltságából.

Jim Bennett szerint a 60-as, 70-es években gombamód szaporodtak az *iskolai könyvtárak, eszközközpontok*, de különösebb figyelmet nem fordítottak kialakításukra. Az utóbbi időben csökkent az iskolaépítési kedv, új épületekre csak a virágzó övezetekben kerül pénz. Így az iskolai könyvtárak fejlesztése többnyire kisebb átrendezések, egy-egy újabb tanterem hozzácsatolása, korábban más célt szolgáló terek (pl. étterem, tornaterem) átfunkcionálása révén valósulhat meg. Öröndetes, hogy újabban az iskolai könyvtárak megformálásában már nemcsak a funkcionális, hanem az esztétikai és a viselkedéslélektani szempontok is érvényesülnek. Döntő jelentőségű a kölcsönzőpult elhelyezése és méretezése, különös tekintettel a számítástechnika alkalmazására. Itt ugyanis nemcsak a nyilvántartási, de a feldolgozási, szövegszerkesztési és tájékoztatási feladatoknak is helyet kell biztosítani. Az iskolai könyvtárakban mind erőteljesebben van jelen a technika: számítógépek, terminálok, állományvédelmi biztonsági berendezések (főleg a középiskolákban), rádiós és televíziós stúdiók, berendezések stb. Teret nyert a dokumentumtípusok együttes tárolása, valamint a tömör raktározás. Helyet kapnak különféle csoportos tevékenységek, mint pl. bábjáték, színjátás, meseórák stb. Kellemes színezéssel (földszinek, néhány élénk folttal), jó feliratozással, funkcionális világítással, öblök, zugok kialakításával törekszenek az otthonos térformálásra. Akváriumok, terráriumok, dús növényzet egészíti ki a berendezést. A fizikailag hátrányos helyzetű gyerekek könyvtárhasználatára következetesen gondot fordítanak: rampák, liftek, hanggal kezelhető mikroszámítógépek, olvasógépek, nagyítók stb. állnak rendelkezésükre. A flexibilitás az iskolai könyvtárak esetében is alapkövetelmény: ez teszi lehetővé a technológia fejlődéséből adódó változásokhoz való folyamatos igazodást.

Bradley A. Waters és *Willis C. Winters* írása adja talán a legtöbb, közvetlenül is hasznosítható tanácsot a *könyvtári terek megvilágításához*. Ők valódi forradalomról beszélnek ezen a területen a világítástechnika fejlődése, az energiatakarékosság, a belső környezet minőségének fontossága következtében. Ma már elemi követelmény, hogy a világítási technológia szervesen illeszkedjék az épülethez. A szerzők röviden szólnak a fény fizikai tulajdonságairól (intenzitás, világosság, kontraszt, visszaverődés, vakítás stb.), majd sorra veszik a fényforrások típusait (a nagy intenzitású kisülésses higanygőz, halogén, alacsony- és magasnyomású nátriumos fényforrások, izzólámpák, fénycsővek), rámutatva előnyeikre, hátrányaikra és alkalmazhatóságuk területeire. Nagyon tanulságosak azok a konkrét példák, amelyekkel mondanivalójukat illusztrálják. Súlyt helyeznek a természetes fény maximális alkalmazására (ezzel az energiaigény 50 %-kal is csökkenthető); szerintük előnyösebb a több kisebb ablak, mint a kevesebb nagy, a fény lehetőleg magasan jöjjön be a térbe (a fal felső részén vagy a mennyezeten), a közvetlen napfényt kerülni kell, ezért szórni kell, még mielőtt beér az épületbe, a belső felületeket is megfelelően kell kialakítani a tükrözés és vakítás elkerülése végett. Végül szempontokat adnak az egyes funkcionális terek világításának megtervezéséhez (viszonylag alacsonyan kell meghatározni az általános világítás szintjét s magasabban a munkafelületekét; e területen is flexibilitásra kell törekedni pl. a bútorokba beépített foglalatok segítségével, bár ez kétségtelenül megdrágítja a kábelezést; más és más módon kell megvilágítani az állványokat, a munkahelyeket, az olvasóhelyeket, a terminálokat, a mikrofilmolvasókat és a videoberendezéseket, a kölcsönzőpultot, a kiállításokat, a raktárakat stb. befogadó tereket.)

Fred Dubin az épületgépészet kérdéseivel foglalkozik. Hangsúlyozza, hogy a jó épülethez több szakember együttes munkájára van szükség, s az épületgépésnek már kezdettől fogva részt kell vennie a tervezésben. Manapság helyesebb a flexibilitást adaptabilitásként értelmezni, vagyis az épület legyen képes a különböző változásokat befogadni; az adaptációs készség pedig az épület gépészeti berendezésein múlik. A különféle vezetékek elhelyezésére az emelt padlót ajánlja, mint álmennyezetnél előnyösebb, bár kétségtelenül drágább megoldást. A szellőzés és a hűtés-fűtés biztosítására sokféle rendszer közül lehet választani. (Érdekes megjegyzés, hogy több műanyag mérgező gázt bocsát ki, amire a szellőzés megtervezésekor tekintettel kell lenni.) Az emberek és a könyvtári anyagok más-más körülményeket kívánnak, ezért nem célszerű az egész épületre kiterjeszteni ugyanazt a drága klimatizáló rendszert; egy nagyobb épületben helyesebb egy központi rendszert több kisebb helyi rendszerrel kiegészíteni. Ha a klimatizálás problémáját részleteiben, területegységenként, s nem általában kezelik, ezzel jelentősen csökkenteni lehet az energiafelhasználást, s ugyanakkor lehetségessé válik, hogy az emberek maguk szabályozzák környezetük hőmérsékletét. Ami az akusztikát illeti, a zajt a forrásánál kell elnyomni, s nem a mennyezetet!

Lamar Veatch a környezeti tervezés szempontjainak a könyvtárépületekben való érvényesítésével foglalkozik. Tulajdonképpen csak újabban, a 60-as évektől kezdtek vizsgálni a környezet és az emberi viselkedés összefüggéseit, s a felismerések fokozatosan kezdtek megjelenni a könyvtártervezési gyakorlatban is, így a magánszféra, a személyes tér és a területiség fogalmainak a tereknek és a bútorzatnak a megformálásában. A magánszféra biztosítása nem magányosságot, hanem az egyéni elkülönülés lehetőségét, a szféra mások által való hozzáféréseinek ellenőrizhetőségét jelenti. A könyvtárban olyan mikrotereket kell kialakítani, amelyekben az egyén maga dönti el, egyedül akar-e maradni, vagy kapcsolatba akar-e lépni másokkal. (Itt lényeges a kényszerű „szemkapcsolat” kiküszöbölése.) A személyes tér paramétereinek tudatos alkalmazása igen fontos a belsőépítészeti tervezésben. Az emberi testet láthatatlan határok veszik körül táguló körökben, s alakítják ki az intim zónát (közeli: érintés, távoli: 15-45 cm), a személyes zónát (közeli: 45-70 cm, távoli 75-120 cm), a társasági zónát (közeli: 120-210 cm, távoli 210-360 cm) és a nyilvános zónát (közeli: 360-750 cm, távoli: 750 cm-en túl). Megfigyelték azt is, hogy nyilvános helyeken a csoportosulások 92-97%-a 2-3 emberből áll; ezért az alkalmi csoportok helyét szükségtelen 8-10 főre méretezni. Vagy: sokkal kisebb stresszt jelent az ügyfél számára, ha nem a pulton keresztül, hanem egymás mellett ülve tárgyalhat az intézmény alkalmazottjával. És így tovább. A területiség voltaképpen az én és mások közti határ szabályozását jelenti. Az ember törekszik arra, hogy egy-egy helyet kijelöljön a maga számára, ezzel személyessé tegye, s ezt másokkal is közölje. Idetartozik a környezet ingerszegény vagy ingergazdag mivolta is: érdekes munkánál az előbbi, unalmas munkánál az utóbbi előnyösebb; ugyanakkor azonban a személyiségtől is függ, ki mennyire viseli el a zajos-mozgásos környezetet, vagy egyenesen kívánja azt. Mindenesetre lehetőséget kell adni arra, hogy mindenki személyessé tehesse munkahelyét vagy olvasóhelyét. Az ergonómiai szempontokat feltétlenül érvényesíteni kell a munkahelyek kialakításában: ez nem jelent mást, mint hogy optimális viszony jöjjön létre az ember és környezete tárgyai között. Ne feledjük: minden tényező kedvezőtlenül vagy kedvezően befolyásolja a feladat elvégzését!

John Vasi a könyvtárosi munkahelyek berendezésének trendjét tekinti át, amelyet mindenekelőtt az automatizálás, a mikroszámítógépek elterjedése határoz meg. A szolgáltatási pontok felszerelése sokkal gazdagabb lett: a korábban külön helyiségben lévő terminálok is ide kerültek. Az adatbázisokban való keresést magán a pulton elhelyezett terminálok is lehetővé teszik, amelyeket a könyvtáros és az olvasó együttesen használ; a nyilvános terminálok elhelyezését a pulton viszonylag elkülönítetten kell megoldani. A személyzeti munkahelyeken a mikroszámítógépek sokasága található. Nagyon fontos, hogy használatukhoz megfelelő, pneumatikusan állítható, kényelmes székek álljanak rendelkezésre. A munkafelületek általában két szintűek: a felsőn a képernyő, az alsón a billentyűzet. Gondoskodni kell felületről a munkához szükséges egyéb tárgyak, kézikönyvek számára is. Megoldandó a világítás, a vezetékelés, a szellőzés problémája. Az irodai övezeteket főként modulárisan, a piacon kapható bútorrendszerekkel rendezik be. Ezekben a panelek mint elválasztó elemek s mint a különféle egységek (munkafelület, számítógéptartó, polc, fiók stb.) hordozói szerepelnek. A panelekbe és a kiegészítőikbe be vannak építve a különféle vezetékeket befogadó csatornák is. A panel-rendszerek lehetővé teszik a magánszféra kialakítását, a hangtompítást, a személyességet, az átrendezhetőséget.

Nolan Lushington a könyvtár használatának jellegét és az egyes szolgáltatások igénybevételének mértékét mint a könyvtári terek kialakítását befolyásoló tényezőket vizsgálja. Korábban szinte kizárólag az ellátandó lakosság számából indultak ki a közművelődési könyvtárak tervezésekor, ma már a használat intenzitását, az igénybevétel jellegét, vagyis a könyvtári teljesítmény szempontjait is figyelembe kell venni. A baltimore-i Megyei Könyvtár nevezetes példáját hozza fel, amely szerint a látogatók 50%-a böngészik, 35%-a egy téma irodalma iránt érdeklődik, s csak 15%-a keres egy meghatározott művet. (Ld.: Kiss Jenő: Nagyvárosi könyvtárak az USA-ban. = Könyvtári Figyelő, 1987. 2. sz. 69-78. p. - A szerk.) Ennek megfelelően kényelmes, otthonos berendezésre, a könyvek könnyű hozzáférhetőségére van szükség. (Ha viszont a használók többsége meghatározott igénnyel keresi fel a könyvtárat, akkor nagyobb, szigorú rendben tartott állomány, esetleg a tömör raktározás jelenti a megoldást.) A probléma abból fakad általában, hogy a használók 20%-a használja az állomány 80%-át, s nehéz szétválasztani a gyakran és a ritkán keresett állományrészt. Valószínűleg megoldást fog jelenteni a ritkán használt dokumentumok CD-ROM-on való tárolása, vagy a távoli adatbázisokhoz való hozzáférés megvalósításával együtt a kivonás ütemének felgyorsítása, s az állomány egészét a használat jellege szerint mind formailag, mind térbelileg tagolni.

Franklin B. Hemphill arra mutat rá, hogy a 60-as, 70-es évek nagy építkezési hullámának elmúltával más alternatívák is előtérbe kerültek a könyvtárak elhelyezési problémáinak megoldására. A legolcsóbb módszer a könyvtár átrendezése vagy újrarendezése annak érdekében, hogy ugyanakkora alapterületen több hasznos térhez lehessen jutni, s hatékonyabb szolgáltatást nyújtani. Ez elérhető úgy, hogy a lényeges szolgáltatások jobb helyre költöznek, a fölösleges közlekedők kiiktatódnak, a szükségtelen válaszfalak megszünnnek, felújítják a berendezést és a felszerelést, újra dekorálják a könyvtárat. Mindehhez elengedhetetlen a funkciók újragondolása. Drágább, de még mindig olcsóbb, mint egy új könyvtár, a meglévő épület bővítése. Ha ezt az utat választjuk, először azt kell megvizsgálni, hogy egyáltalán kivitelezhető-e, mert ha a szükséges feltételek hiányoznak,

gyenge kompromisszum lehet az eredmény. A bővítés megengedi, sőt szükségessé teheti a könyvtár teljes reorganizációját. A meglévő, eddig más célokat szolgáló épületek könyvtárrá való átalakítása veszélyes vállalkozás, amelyre különféle csapdák leselkednek. A bővítésnél is gyengébb kompromisszumot eredményezhet és sokszor csak a semminél jobb megoldást jelent. Persze vannak sikeres átalakítások is, s ezeket ugyanazok a kritériumok szerint lehet megítélni, mint az új épületeket. (A legsikeresebbnek az 50-300 m²-es üzlethelyiségek könyvtári hasznosítása bizonyult.) Az előregyártott épületek és hordozható egységek kis könyvtárak elhelyezésekor vehetők számításba. A rengeteg kis falusi könyvtár bizony nem nagyobb, mint egy hordozható elem (360 x 1200 cm); ha 50 m²-nél nagyobb épületre van szükség, akkor a 120-200 m²-es előregyártott épület adhat megoldást.

Martys Cresap Davis cikke kiegészíti az előzőt arról szólva, hogyan lehet előnyösebben *újrendezni a meglévő teret*. A pénziány meggátolhatja egy új épület emelését vagy a meglévő bővítését, de a józan észre hallgatva, merészen gondolkodva és a prekonceptiókat mellőzve a régi épületet is jobban lehet hasznosítani, mint eddig. Az ellátandó közösség igényeiből kiindulva kell megvizsgálni, hogy melyik teret mire, milyen mértékben használnak. Segíthet a gondokon az intenzívebb selejtezés is, ha eddig elhanyagolták a nem használt anyag kivonását; vagy a felnőtt- és a gyerekirodalom egy részének összevonása; vagy bizonyos dokumentumtípusok (pl. paperbackek) jellegüknek megfelelő tárolása. Az újrendezéshez érdemes külső, elfogulatlan segítséget is igénybe venni.

Richard B. Hall a *közművelődési könyvtári építkezések finanszírozásának* alakulását tekinti át az utóbbi két évtizedben. Arra az eredményre jut, hogy a szükséges összegek mintegy 68,9%-át a helyi források fedezik, 9%-át magánadományok, s a fennmaradó részben amilyen mértékben visszavonult a szövetségi támogatás, olyan mértékben vállaltak többet az egyes államok; egészeben véve az arányok változatlanok maradtak, s várhatóan maradnak is.

Richard L. Waters zárótanulmánya a *jövő könyvtárépületével* foglalkozik, különös tekintettel a közművelődési könyvtárakra. Kevesebbet szól azonban magáról az épületről (s ennek kapcsán is inkább csak néhány általános követelményt említ), s jóval többet arról a társadalmi közegről, amelynek kiszolgálására a könyvtár hivatott. 2000-re jelentős mértékben átalakul a mai amerikai család, 2,7-ről 2,5-re csökken átlagos létszáma, ami azt jelenti, hogy rohamosan nő az egyszemélyes vagy a házassági kötelék nélkül együtt élő személyekből álló háztartások száma. A társadalom öregszik: egy aktív dolgozóra két nyugdíjas esik, a középkorúak, de nem az elkényelmesedett, konformista, nyugdíjra kacsintgató, hanem a vállalkozókedvű, érdeklődő középkorúak száma igencsak megnő. Elmosódnak a határok a munka és a szabadidős tevékenységek között, a férfi és a női szerepek között. Sokan fognak munka nélkül, legalábbis a mai kenyérkereső értelemben vett munka nélkül élni. Az anyagi javak továbbra is kívánatosak lesznek, de önmagukban nem fogják kielégíteni az embereket: nagy hangsúly fog esni az emberi minőségre és értékekre. E társadalom könyvtárának azzal kell számolnia, hogy a telefonkönyveket a terminálok váltják fel, elterjednek az interaktív video kommunikációs rendszerek, a szórakoztatási technológia haározza meg az otthonok technológiai felszereltségét, eltűnnek a referenzkönyvek, a legtöbb könyvesbolt csak besztzellereket fog raktáron tartani, a lakásokból nem kell kimozdulni az információért, az elektronikus könyv (hordozható,

olcsó, újratölthető, nagy tárolókapacitású) általánossá válik, s az a könyvtár, amely nem él az információs technológiával, kikerül a társadalmi fősodorból. A kényelem továbbra is a használó fő szempontja marad a könyvtári szolgáltatások igénybevételében, de a kényelem már nemcsak a földrajzi közelséget jelenti, hanem az információkhoz való hozzáférhetőséget és ennek gyorsaságát, az információk hasznosíthatóságát és minőségét, a szolgáltatási kör flexibilitását. A könyvtár mércéje nem a nagysága, hanem az lesz, képes-e szolgáltatásokat nyújtani egy meghatározott piac számára. Növekvő szerepet kap a képzés, a továbbképzés, az átképzés, a könyvtáraknak pedig tudomásul kell venniük, hogy változik környezetük, s meg kell látniuk saját lehetőségeiket és feladataikat e változásokban. A papírnélküli társadalomra és a könyvtárak szerepének csökkenésére vonatkozó jóslatok időközben módosításra szorultak, elsősorban az emberi tényező fokozódó szerepe és jelentősége miatt: minél hatalmasabb a technológiai fejlődés, annál inkább szükség van arra a szakemberre, aki képes a technológiát hasznosítani és másokat is segíteni használatában. A közművelődési könyvtár jövőjével foglalkozó írással általában bizakodással tekintenek az elkövetkező évekre. A jövő közművelődési könyvtáráépülete kívülről nemigen fog különbözni a maitól; az emberek továbbra is fel fogják keresni, de belülről más kép várja őket, mint ma, elsősorban a számítógépes és a digitális távközlési technika fejlődése, valamint a mikroformák elterjedése miatt. Ezek a változások ugyan viszonylag lassan következnek be, az épületnek mégis alkalmasnak kell lennie a későbbi fejlemények befogadására is. Az új könyvtárak tervezésekor az alábbi szempontokra kell tekintettel lenni:

- moduláris tervezéssel biztosítani a maximális flexibilitást,
- a hírközlő, a számítógépes és egyéb vezetékek csatornáinak, valamint az elektromos energiaellátás csatlakozóinak flexibilis elhelyezése,
- az ergonómiai szempontok érvényesítése az olvasói és munkahelyek kialakításában,
- hatékonyan szabályozható és energiatakarékos klimatizálás
- a könyvtáron belül televíziós produkciók és programok műszaki feltételeinek megteremtése,
- több kutatófülke, kutatószoba az egyéni tanulmányok segítésére,
- nagyobb tömör raktár a ritkán használt anyagok számára,
- többcélú termek, szemináriumi szobák, stúdiók a csoportos használat számára,
- az energiával messzemenően takarékoskodni,
- fejlett tűz- és vagyonvédelmi, valamint az elektronikus anyagok ellopását megakadályozó biztonsági rendszerek beállítása.

Ma a fenti követelményeknek megfelelő, de a hagyományos szolgáltatásokat is befogadó könyvtárat kell tervezni, olyant, amelyet az óvodásoktól az üzletemberekig mindenki használhat. A jövő közösségi könyvtárat az jellemzi, hogy

- sok ember használja,
- kényelmes, esztétikai minőséget hordozó körülményeket, bútortatot kínál, s teljes egészében „barátságos” a használóhoz,
- a számítógépes terminálok a tér valamennyi pontján megtalálhatók,
- az audiovizuális dokumentumok helybeli használataához szükséges berendezések bőven állnak rendelkezésre,

- professionalizmust sugárzó, magabiztos, szolgálatkész és csinosan öltözött személyzet segíti a használókat a szolgáltatások igénybevételeben,
- a tanulmányi munka céljára 1-2-3-4 személyes munkahelyek vehetők igénybe, a látogatók válogathatnak a különféle megoldású ülőhelyekben, s a csoportok is találnak maguknak helyet a közös tevékenységre,
- az egyes szolgáltatásokat általában önkiszolgáló alapon veszik igénybe az olvasók,
- az épület viszonylag kicsi, de falait kitágítja a külső adatbázisokhoz való online hozzáférés.

NEM SOK SZAKIRODALMAT OLVASNAK az amerikai szakkönyvtárosok, legalábbis a vezetők. Az SLA (Szakkönyvtári Egyesület) szakosztályainak, bizottságainak vezetőit kérdezték meg, hogy hetenként mennyi időt fordítanak konkrét szakterületük, illetve a könyvtári- és tájékoztatóstudomány irodalmának olvasására. 11 százalékuk 1 órát sem tud szánni erre, 43 százalékuk 1-4 órát. A kisebbség kétségtelenül buzgó; 26% heti 5-9, 11% 10-14, 8% 15-19 órát búvárkodik, sőt 1 százalék 20 óránál is többet. (Specialist, 1989. aug.)

A NEMZETKÖZI KÖNYVTÁROSCSERE régóta divik már Nyugaton, de igen szerény méretekben; nehéz egymásra találnia két olyan partnernek, akik egymás munkakörét aránylag kevés betanulás után egy éven át úgy el tudják látni, hogy az intézmény se lássa kárát. A könyvtári lapokban való egyéni hirdetésnél hatékonyabb szervezeti forma a LIBEX szolgálat, amelyet az angol Library Association összehasonlító könyvtárstudományi csoportja szervezett meg (székhelye: College of Librarianship Wales). Egy angol műszaki egyetemi könyvtári munkatársa, aki amerikai kollegájával cserélt egy évre, részletesen leírja, milyen esetben gazdaságos ez a csere, hogyan folyik az előkészítése, adminisztrációja. A cserepartnernek (és családjuk) természetesen egymás fizetéséből élnek, illetve ennek abból a részéből, amelynek átutalásával (előzetes megegyezésük értelmében, biztosítva a két summa egyenértékűségét) bankjukat kölcsönösen megbízzák...(Library Association Record. 1989. ápr.)